

AUTORENKOLLEKTIV / AUTORSKÝ KOLEKTIV:

TEXTE / TEXTY

STÖGER Georg, Honorarkonsul der Republik Österreich in Brünn / honorární konzul Republiky Rakousko v Brně
JEŘÁBEK Milan, Projektleiter, Polytechnische Hochschule Iglau / ředitel projektu, Vysoká škola polytechnická Jihlava
PACHROVÁ Stanislava, Projektbearbeiterin, Polytechnische Hochschule Iglau / řešitelka projektu, Vysoká škola polytechnická Jihlava
JANOŠKOVÁ Eva, Lehrstuhlleitung, Polytechnische Hochschule Iglau / vedoucí Katedry cestovního ruchu, Vysoká škola polytechnická Jihlava
HANUS Christian, Leitung Department für Bauen und Umwelt, Universität für Weiterbildung KREMS / vedoucí Oddělení pro stavitelství a prostředí, Univerzita dalšího vzdělávání KREMS
MORGENSTEIN, Peter, Department für Bauen und Umwelt, Universität für Weiterbildung KREMS / Oddělení pro stavitelství a prostředí, Univerzita dalšího vzdělávání KREMS

UNTERLAGEN ZUM TEIL III. – STUDENTEN DER POLYTECHNISCHEN HOCHSCHULE IGLAU / PODKLADY PRO ČÁST III. – STUDENTI VŠPJ

Bařinka Lukáš, Bártová Kateřina, Burešová Michaela, Dinnebierová Ilona, Hajník Šimon, Havláková Kristýna, Jastrzembski Martin, Kaminski Stanislav, Klementová Elena, Kozak Tetiana, Krolák Patrik, Řička Patrik, Shatrova Kristina, Strnadová Adéla, Šurý Adam, Talaša Tomáš, Tučková Tereza, Zhalel Adiya

FOTOS / FOTOGRAFIE

JANOŠKOVÁ Eva, Polytechnische Hochschule Iglau / Vysoká škola polytechnická Jihlava
BILENKOVÁ Svitlana, Universität für Weiterbildung KREMS / Univerzita dalšího vzdělávání KREMS

REZENSENT / RECENZENT

HAVLÍČEK Tomáš, Lehrstuhl für Sozialgeographie und Regionalentwicklung, Naturwissenschaftliche Fakultät, Karlsuniversität / Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy

VERLAG / NAKLADATEL

Edition Donau-Universität KREMS

AUSGABEORT UND -JAHR / MÍSTO A ROK VYDÁNÍ:

KREMS, Oktober, 2022, Erste Ausgabe

AUFLAGE / NÁKLAD:

150 Stück / ks

ISBN: 978-3-903150-99-7

KONTAKT

Department für Bauen & Umwelt
Universität für Weiterbildung KREMS
www.donau-uni.ac.at/de/departament/baueumwelt

Die in der Publikation geäußerten Ansichten liegen in der Verantwortung der AutorInnen und geben nicht notwendigerweise die Meinung der Donau-Universität KREMS wieder.

„Städtepartnerschaften zur Stärkung grenzüberschreitender Regionalentwicklung“ ist ein Projekt der Universität für Weiterbildung KREMS und der Polytechnischen Hochschule Iglau und wird im Rahmen des Projektes FMP/KPF AT-CZ 2014-2020 durch den Europäischen Fonds für Regionalentwicklung, aus dem Programm „INTERREG V-A Österreich-Tschechische Republik“ gefördert und durch Eigenmittel der NÖ.Regional.GmbH kofinanziert.

„Partnerství měst k posílení přeshraničního regionálního rozvoje“ je projekt Univerzity pro další vzdělávání KREMS a Vysoké školy polytechnické Jihlava a je podpořen v rámci projektu FMP/KPF AT-CZ 2014-2020 Evropským fondem pro regionální rozvoj, z programu „INTERREG V-A Rakousko - Česká republika“ a spolufinancován vlastními zdroji NÖ.Regional.GmbH.

EUROPÁISCHE UNION

Universität für
Weiterbildung
KREMS

Städtepartnerschaften zur Stärkung grenzüberschreitender Regionalentwicklung

Publikation zum Projekt: KPF-02-217 PARTNER
Interreg V-A Österreich Tschechische Republik

Partnerství měst k posílení přeshraničního regionálního rozvoje

Publikace projektu: FMP-02-220 PARTNER
Interreg V-A Rakousko-Česká republika

Milaň JEŘÁBEK, Eva JANOŠKOVÁ
Peter MORGENSTEIN, Darya HAROSKA, eds.

1

GRENZÜBERSCHREITENDE ZUSAMMENARBEIT – EIN MITTEL ZUR VERNETZUNG DES TSCHECHISCH- ÖSTERREICHISCHEN GRENZRAUMS

Milan JEŘÁBEK

1.1. EINFÜHRUNG IN DIE PROBLEMATIK

Die grenzüberschreitende Zusammenarbeit spielt eine immer wichtigere Rolle bei der regionalen Entwicklung von Grenzgebieten, entweder als Element des endogenen Potenzials des betreffenden Gebiets oder als Teil der europäischen Integration auf regionaler oder lokaler Ebene (Havlíček 2020). Es ist nicht nur der Staat als wichtigster politischer Akteur, sondern auch der Einfluss der Europäischen Union von außen sowie die (interne) Wirkung der einzelnen Regionen, Gemeinden, Städte und Kommunen, einzelne Subjekte mit oft grenzüberschreitendem Charakter.

Seit 1989 kam es zu einer schrittweisen Verbindung der Grenzregionen, zur Wiederherstellung von Kontakten, zu Infrastrukturinvestitionen, zum Bau neuer Grenzübergänge und zum gegenseitigen Kennenlernen der benachbarten Kulturen (Šindelář, Jeřábek 2022). Die Möglichkeit, Fördermittel der Europäischen Union in Anspruch zu nehmen, wenn auch mit unterschiedlicher Beteiligung der beiden Staaten, war einer der Hauptgründe für das Entstehen einer institutionalisierten grenzüberschreitenden Zusammenarbeit in der tschechisch-österreichischen Grenzregion (Heintel, Weixlbaumer 2002).

Grenzüberschreitende Aktivitäten können auch als ein gewisser Versuch gewertet werden, die Rolle der Grenze zu schwächen. Die grenzübergreifende Zusammenarbeit soll der einseitigen Orientierung von Gemeinden und Regionen auf das Inland entgegenwirken (Chromý 2004). Zich et al. (2007) legt besonderen Wert auf die aktive Beteiligung der Bürger am Aufbau grenzüberschreitender Gemeinschaften, da die lokalen und regionalen Akteure als treibende Kraft der regionalen Entwicklung angesehen werden. Im Vergleich zu Westeuropa, wo die Institutionalisierung der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit auf eine mehr als 60-jährige Geschichte zurückblicken kann, ist dieses

Phänomen in Tschechien relativ neu, bzw. dauert es etwa die Hälfte dieses Zeitraums an.

Ohne es hervorheben zu wollen, waren die tschechisch-österreichischen Beziehungen bis vor kurzem auch durch negative Phänomene gekennzeichnet, die durch bestimmte historische Reminiszenzen verursacht wurden: die Vertreibung der deutschsprachigen Bevölkerung nach dem Zweiten Weltkrieg, die Nachkriegsdekrete von Präsident Beneš (besser bekannt als die Beneš-Dekrete) oder die (realen oder potenziellen) Auswirkungen im Zusammenhang mit der Kernenergie in Tschechien (insbesondere Temelín). Die grundlegende Veränderung der geopolitischen Lage, der Beitritt der Republik Österreich (1995) und der Tschechischen Republik (2004) zur Europäischen Union, der Umfang und die Qualität der bilateralen Beziehungen – all dies ermöglichte es, an frühere (traditionelle, Vorkriegs-) Kontakte anzuknüpfen oder neue zu entwickeln.

Nicht nur, weil die Publikation oder das Projekt mit europäischen Mitteln unterstützt wird, ist der wesentliche Anteil der europäischen Integration zu erwähnen. Im Rahmen der Europäischen Territorialen Zusammenarbeit können wir zwischen der so genannten großen (internationalen) oder auch offiziellen Politik und der so genannten kleinen „Nachbarschaftspolitik“ unterscheiden, die auf die Lösung von Alltagsproblemen in der Nachbarschaft abzielt. Grenzüberschreitende Kommunikation wird somit als Beitrag zum Zusammenwachsen Europas gesehen (Fiesinger 2000), wobei die Kontinuität der jeweiligen Schritte vom „miteinander reden“ zum „gemeinsam handeln“ nachvollzogen werden kann. Die Nachbarschaftszusammenarbeit (vgl. Eckart, Kowalke 1997) entstand allmählich als „Zusammenarbeit in kleinen Schritten“, von relativ partiellen, spezifischen Problemen (Projekten) zu einer

1

1.1. ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Přeshraniční spolupráce sehraává stále významnější roli v regionálním rozvoji pohraničních oblastí, ať již jako prvek endogenního potenciálu příslušného území, či jako součást evropské integrace v regionálním, případně lokálním měřítku (Havlíček 2020). Není to již jen stát jako hlavní politický aktér, ale pohraničí ovlivňuje externě i Evropská unie a dále (interně) také jednotlivé regiony, lokality, města a obce, jednotlivé subjekty často i s přeshraničním charakterem.

Od roku 1989 dochází k pozvolnému propojování příhraničních regionů, opětovnému navazování kontaktů, infrastrukturním investicím, budování nových hraničních přechodů a vzájemnému poznávání sousedních kultur (Šindelář, Jeřábek 2022). Možnost čerpání dotací z Evropské unie, byť s rozdílným zapojením obou států, byl jeden z hlavních důvodů pro vznik institucionalizované přeshraniční spolupráce v česko-rakouském pohraničí (Heintel, Weixlbaumer 2002).

Přeshraniční aktivity můžeme také chápat jako jakýsi pokus o oslabení role hranice. Přeshraniční spolupráce se snaží potlačit jednostrannou orientaci obcí a regionů směrem do vnitrozemí (Chromý 2004). Zich a kol. (2007) klade při budování přeshraničního společenství důraz zejména na aktivní účast občanů, protože místní a regionální aktéři jsou považováni za hnací sílu regionálního rozvoje. Oproti západní Evropě, kde institucionalizace přeshraniční spolupráce má více než 60letou historii, je tento fenomén v českých podmínkách relativně nový, resp. trvá zhruba polovinu této doby.

Bez snahy o zdůraznění, i v česko-rakouských vztazích se donedávna objevovaly negativní jevy vyvolané některými historickými reminiscencemi: odsun

německy mluvícího obyvatelstva po 2. světové válce, poválečné dekrety prezidenta Beneše (známé spíše jako Benešovy dekrety) či dopady (reálné či potenciální) související s jadernou energetikou v Česku (zejména Temelín). Zásadní proměna geopolitické situace, vstup Rakouska (1995) a Česka (2004) do Evropské unie, rozsah a kvalita bilaterálních vztahů, to vše umožnilo navázat na dřívější (tradiční, předválečné) kontakty, nebo rozvinout vztahy nové.

Nutno zmínit, a nejen proto, že publikace resp. projekt je podpořen z evropských zdrojů, zásadní podíl evropské integrace. V rámci Evropské územní spolupráce můžeme u bilaterální přeshraniční spolupráce – podpořené prostřednictvím programu Interreg A – rozlišovat mezi tzv. velkou (zahraniční) či také oficiální politikou a tzv. malou, jejíž náplň je řešení „sousedské“ problematiky každodenního života. Přeshraniční komunikace je tak chápána jako příspěvek ke srůstání Evropy (Fiesinger 2000), přičemž lze sledovat návaznost příslušných kroků od „hovořit spolu“ směrem ke „konat spolu“. Sousedská spolupráce (více Eckart, Kowalke 1997) se zrodila postupně jako „spolupráce v malých krocích“, od relativně dílčích, specifických problémů (projektů) ke komplexnímu, integrovanému rozvoji (programům).

Přeshraniční spolupráce se odehrává v konkrétních podmínkách, a to jak měřítkových, tak institucionálních. Hovoří se o horizontální kooperaci, ale také vertikální integraci. Schmitt-Egner (1998) přichází s konceptem nadnárodního regionalismu, specifikujícího různé aspekty přeshraniční spolupráce. Tak například projekty rozlišuje jednorázové a dlouhodobé, spolupráci institucionální a permanentní. Důraz klade na jedné straně na neformální přeshraniční síť aktérů, na druhé straně zmiňuje plánování a implementaci přeshraničních struktur.

umfassenden, integrierten Entwicklung (Programmen). Die grenzüberschreitende Zusammenarbeit findet unter konkreten Bedingungen statt, sowohl in Bezug auf den Umfang als auch auf die Institutionen. Es ist von horizontaler Zusammenarbeit, aber auch von vertikaler Integration die Rede. Schmitt-Egner (1998) bringt das Konzept des transnationalen Regionalismus und spezifiziert verschiedene Aspekte der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit. So wird beispielsweise zwischen einmaligen und langfristigen Projekten, institutioneller und dauerhafter Zusammenarbeit unterschieden. Einerseits wird das informelle grenzüberschreitende Netzwerk von Akteuren hervorgehoben, andererseits wird die Planung und Umsetzung von grenzüberschreitenden Strukturen erwähnt.

„Grenzüberschreitende Zusammenarbeit“ bedeutet eine direkte nachbarschaftliche Zusammenarbeit in allen Bereichen des täglichen Lebens zwischen den regionalen und lokalen Gebietskörperschaften entlang der Grenze, und zwar unter Einbeziehung aller Beteiligten. Die Aufgaben der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit umfassen dabei verschiedene Themenbereiche, die von Schwierigkeiten im Alltag auf lokaler Ebene bis hin zu Aspekten des internationalen Rechts und von grundlegenden Initiativen und Strategien bis hin zur regionalen Entwicklung und zu Initiativen und Förderprogrammen der Europäischen Union reichen.

Für die Entwicklung der Zusammenarbeit sind verschiedene Rahmenbedingungen und Aspekte wichtig. Diese Zusammenarbeit kann erleichtert werden, wenn die gleichen Schwierigkeiten genau und nur auf der Grundlage dieser gemeinsamen Zusammenarbeit überwunden werden können. Unterschiedliche Entwicklungstendenzen und Rahmenbedingungen auf beiden Seiten der Grenze können gemeinsame Anstrengungen erheblich erschweren, etwa weil sie in eine Wettbewerbssituation geraten können. Unabhängig von der Art der Zusammenarbeit entstehen oft für die grenzüberschreitende Zusammenarbeit erhebliche Informationsbarrieren. Diese Hindernisse ergeben sich dann aus den Widersprüchen (auch aus den unterschiedlichen sprachlichen Kompetenzen), aus der Vielzahl der gesetzlichen und administrativen Unterschiede, die sich auf beiden Seiten der nationalen Grenzen ergeben, aber auch aus den unterschiedlichen Wegen, auf denen grenzüberschreitende Kooperationsprojekte umgesetzt werden. Um die gegenseitige Zusammenarbeit weiter zu gestalten, können sowohl unterstützende

als auch hinderliche Faktoren identifiziert werden, die sich mit der Zeit zum Teil zeigen und ihren stärkeren oder schwächeren Einfluss ausüben.

Operationsprogramme der grenzübergreifenden Zusammenarbeit ermöglichen in der Regel neben den so genannten großen, oft investitions- und finanzintensiven Projekten auch die Umsetzung von so genannten kleinen, manchmal auch Mikroprojekten. Welche Rolle und Position haben sie bei grenzüberschreitenden Aktivitäten? Die Meinungen gehen verständlicherweise auseinander, sowohl unter den Insidern oder den Beteiligten als auch in der breiten Öffentlichkeit oder bei den bisher nicht Beteiligten. Zu ihren Gunsten kann beispielsweise die Publikation „Kleine Projekte - große Wirkung“ (2015) genannt werden, die von der Euroregion Silesia als Überblick über Mikroprojekte im vorangegangenen Programmplanungszeitraum veröffentlicht wurde. Die internationale bzw. europäische Dimension wird in der Publikation AGEG (2017) unter dem treffenden Titel „People-to-People-Projekte“ dargestellt, die u.a. in einer deutschen Version vorliegt und den Beitrag des INTERREG A-Programms charakterisiert. Sie kommt anhand unabhängiger Studien zu dem Schluss, dass sich grenzüberschreitende Projekte unterschiedlichen Umfangs nicht nur erfolgreich als „Pionieraktivitäten“ etabliert haben, sondern auch die Vielfalt der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit auf der Grundlage regionalspezifischer Anforderungen verdeutlichen. Ein weiterer positiver Aspekt ist, dass die entsprechenden Unterprogramme (in unserem Fall der Fonds für Kleinprojekte, der KPF und der Dispositionsfonds) dezentral verwaltet werden, d.h. auf der Ebene der Euroregion, in voller Übereinstimmung mit dem Subsidiaritätsprinzip.

Grenzüberschreitende Strukturen haben oft ihre eigene langfristige Entwicklungsstrategie, die spezifische infrastrukturelle, wirtschaftliche und soziokulturelle Aspekte umfasst. Die Projekte selbst sind dann unerlässliche Elemente (hier als „Öl“ bezeichnet) für eine reibungslose und dauerhafte konkrete Zusammenarbeit. Die Anfänge dieser Aktivitäten sind im tschechischen Umfeld bereits in den 1990er Jahren zu finden, als die ersten People-to-People-Projekte erschienen. Un/bewusst dienten sie damit unter anderem dazu, die Festlegung von Programmschwerpunkten und Maßnahmen vorzubereiten, zu unterstützen und neu auszurichten (so genannte Versuchsprojekte). Die thematische Orientierung der kleinen Projekte entspricht mehr oder weniger dem der großen Projekte, vielleicht

„Přeshraniční spolupráce“ obnáší přímou sousedskou spolupráci, ve všech oblastech denního života mezi regionálními a lokálními územními správními celky podél hranic, a to při zapojení všech účastníků. Úkoly přeshraniční spolupráce ve svém působení zahrnují rozličné tematické oblasti, které sahají od potíží v každodenním životě na lokální úrovni až k aspektům mezinárodního práva a od základních iniciativ a strategií přes k regionální rozvoj až k iniciativám Evropské unie a podpůrným programům.

Pro rozvoj spolupráce jsou důležité různé rámcové podmínky a aspekty. Tato spolupráce může být ulehčena tím, budou-li moci být stejné potíže překonávány právě a jen na základě této společné kooperace. Rozdíly v rozvojových trendech a rámcových podmínkách na obou stranách hranic mohou společnou snahu značně ztížit, protože se např. mohou ocitnout v konkurenční situaci. Pro přeshraniční spolupráci často vznikají nezávisle na způsobu spolupráce značné informační překážky. Tyto překážky pak vyplývají z rozporů (vyplývají také z rozdílnosti jazykových kompetencí), mnohočetnosti zákonem daných a administrativních rozdílností, které vznikají na obou stranách národních hranic, ale také z rozdílných cest, na kterých se projekty přeshraniční spolupráce uskutečňují. K účelu dalšího formování vzájemné spolupráce je možné identifikovat jak podpůrné faktory, tak faktory překážkové, které se s postupem času zčásti ukazují a působí svým silnějším nebo slabším vlivem.

Operační programy přeshraniční spolupráce umožňují zpravidla, vedle tzv. velkých, často investičních a finančně náročných projektů, také realizaci tzv. malých někde také mikroprojektů. Jaká je jejich úloha a postavení v přeshraničních aktivitách? Názory se pochopitelně různí, a to jak u zasvěcených či angažovaných, tak v široké veřejnosti či doposud nezapojených. V jejich prospěch lze uvést např. publikaci „Malé projekty – velké efekty“ (2015), vydanou Euroregionem Silesia jako přehled mikroprojektů v minulém programovém období. Mezinárodní resp. evropský rozměr představuje publikace AEER (2017) pod výstižným názvem „People-to-People-Projekte“, dostupná mj. v německé verzi a charakterizující přínos programu INTERREG A. Ta konstatuje, s využitím nezávislých studií, že přeshraniční projekty různého dosahu se úspěšně prosadily nejen jako „průkopnické aktivity“, ale také poukázaly na rozmanitost přeshraniční spolupráce na základě regionálně specifických požadavků.

Pozitivum spočívá rovněž ve skutečnosti, že příslušné subprogramy (v našem případě Fond malých projektů, FMP případně Dispoziční fond) jsou spravovány decentralizovaně, tj. na úrovni euroregionu, plně v souladu s principem subsidiarity.

Přeshraniční struktury disponují často vlastní dlouhodobou rozvojovou strategií, zahrnující specifické infrastrukturní, ekonomické i socio-kulturní aspekty. Samotné projekty jsou pak nezbytnými prvky (zde uvedeno „olejem“) pro plynulou a trvalou konkrétní spolupráci. Počátky těchto aktivit nalézáme v českém prostředí již v 90. letech 20. století, kdy se objevily první projekty typu people-to-people. Ne/vědomě tak kromě jiného sloužily i k přípravě, podpoře a nové orientaci (tzv. experimentální projekty) ke stanovení programových priorit a opatření. Tematické zaměření malých projektů přitom víceméně koresponduje s projekty velkými, snad poněkud silněji je řešena společenská problematika (např. vzdělanost, rovnost šancí, úloha jazyka či spolupráce veřejné správy). Na společných aktivitách se podílí územní (lokální, regionální) samospráva, jejich organizační složky, ale také sdružení a organizace z obou stran hranice, ale především (aktivní) občané příhraničního území.

1.2. POHRANIČÍ A PŘESHRAŇIČNÍ SPOLUPRÁCE V KONCEPČNÍCH DOKUMENTECH

Je pochopitelné, že vývoj jakékoliv oblasti (lokality) – tedy pohraničí nevyjímaje – je do značné míry ovlivněn (případně až determinován) z různých úrovní veřejné správy. V Česku, při obecně známé dualitě usměrňování územního vývoje představované jak regionální politikou, tak územním plánováním, slouží k deskripci situace v zásadě dva typy dokumentů: strategie regionálního rozvoje (SRR) a zásady územního rozvoje (ZÚR). Preferujeme přitom krajskou úroveň: akcentuje vizi celostátní – reprezentovanou Strategií regionálního rozvoje ČR (na příslušné programové období), jakož i Politiku územního rozvoje ČR (průběžně aktualizovanou). Druhým důvodem je plošné pokrytí (měřítko), korespondující s dotačním územím. Pokud bychom „sestoupili“ na nižší hierarchickou úroveň, dostáváme se do nadbytečného detailního přístupu. Analyzovali jsme tedy programové dokumenty tří českých krajů sousedících s Rakouskem (Horními Rakousy, Dolními Rakousy), přičemž jsme se zaměřili na klíčová slova jako hranice, pohraničí, přeshraniční spolupráce, soused, blízkost apod.

mit einer etwas stärkeren Betonung gesellschaftlichen Problematik (z. B. Bildung, Chancengleichheit, die Rolle der Sprache oder die Zusammenarbeit der öffentlichen Verwaltung). An den gemeinsamen Aktivitäten sind die lokalen und regionalen Behörden, ihre Organisationseinheiten, Verbände und Organisationen von beiden Seiten der Grenze, aber vor allem die (aktiven) Bürger des Grenzgebiets beteiligt.

1.2. GRENZGEBIETE UND GRENZÜBERSCHREITENDE ZUSAMMENARBEIT IN KONZEPTIONELLEN DOKUMENTEN

Es ist verständlich, dass die Entwicklung eines jeden Gebiets (jeder Lokalität) - das Grenzgebiet nicht ausgenommen - weitgehend von verschiedenen Regierungsebenen beeinflusst (oder sogar bestimmt) wird. In Tschechien werden aufgrund der bekannten Dualität der territorialen Entwicklungsrichtung, die sowohl durch die Regionalpolitik als auch durch die Raumplanung repräsentiert wird, im Prinzip zwei Arten von Dokumenten verwendet, um die Situation zu beschreiben: die regionale Entwicklungsstrategie (SRR) und die Grundsätze der Raumentwicklung (ZÚR). Wir bevorzugen dabei die regionale Ebene: Sie unterstreicht die nationale Vision, die durch die Regionalentwicklungsstrategie der Tschechischen Republik (für den entsprechenden Programmzeitraum) und die (laufend aktualisierte) Raumordnungspolitik der Tschechischen Republik vertreten wird. Der zweite Grund ist die flächenmäßige Abdeckung (Maßstab), die dem Fördergebiet entspricht; wenn wir auf eine niedrigere Hierarchieebene „hinabsteigen“ würden, geraten wir in unnötige Details. Wir haben die Programmdokumente von drei Landkreisen Tschechiens an der Grenze zu Österreich (Oberösterreich, Niederösterreich) analysiert und uns dabei auf Schlüsselbegriffe wie Grenze, Grenzgebiet, grenzüberschreitende Zusammenarbeit, Nachbar, Nähe usw. konzentriert.

Kreis Südböhmen¹

Für den ersten der untersuchten Kreise liegen uns folgende Dokumente vor:

- ▶ Grundsätze der Raumentwicklung des Kreises Südböhmen (2011), letzte Aktualisierung (2019),
- ▶ Entwicklungsprogramm des Kreises Südböhmen 2014-2020 und
- ▶ Entwicklungsprogramm des Kreises Südböhmen für den Zeitraum 2021-2027.

Zahlreiche Lösungen der Grundsätze der Raumentwicklung reagieren auf die Lage des Kreises Südböhmen im Rahmen Tschechiens und auf den Bezug zum Gebiet der Nachbarstaaten Deutschland und Österreich. Für die Entwicklungsbereiche von überörtlicher Bedeutung² werden Grundsätze zur Förderung der Verkehrsanbindung an Bayern und Österreich über internationale (und innerstaatliche) Straßen- und Schienenverbindungen festgesetzt.

Das wichtigste spezifische Gebiet des Kreises³ ist der Böhmerwald. Die besonderen Bedingungen dieses Grenzgebiets machen es erforderlich, die Voraussetzungen für eine Verbesserung der grenzüberschreitenden Verbindungen zu schaffen, insbesondere im Bereich Tourismus und Fremdenverkehr, indem ein ausreichend dichtes Netz von Grenzübergängen geschaffen wird, aber auch, um beispielsweise die Vernetzung von Freizeitzentren zu ermöglichen. Für andere spezifische Bereiche, die in Grenzgebieten liegen, besteht das Ziel in der Unterstützung, der Verbesserung der Durchlässigkeit des Gebiets und der Stärkung der grenzüberschreitenden Verbindungen, insbesondere im Bereich des Tourismus, indem Bedingungen für die Vervollständigung des Netzes der touristischen Grenzübergänge geschaffen werden; für Gebiete, die an den Grenzen der Region liegen, besteht das Ziel in der Koordinierung von Entwicklungsplänen (ein Beispiel wäre die Erweiterung des Wirtschaftsparks von České Velenice mit Verbindungen zur benachbarten österreichischen Stadt Gmünd oder die Erweiterung des Gebiets Klápa-Hraničnik mit dem bestehenden Skigebiet Hochficht). Das Gleiche gilt für überregionale und regionale Biokorridore.

Im Entwicklungsprogramm des Kreises Südböhmen 2014-2020 wird u. a. ein relativ hohes touristisches Interesse an dieser Region festgestellt, das mit einer vielfältigen nationalen Besucherstruktur bzw. den guten grenzüberschreitenden Beziehungen zu den Nachbarregionen einhergeht. Die Grenzgebiete sind jedoch durch ein geringeres Angebot an Beschäftigungsmöglichkeiten, geringere Steuereinnahmen der Gemeinden, eingeschränkte Möglichkeiten für kleine und mittlere Unternehmen, eine schlechtere Verkehrsanbindung, eine schlechtere Erreichbarkeit der öffentlichen Dienste, einschließlich der Schließung von Postämtern, Schulen,

¹ Der Kreis Südböhmen wurde anhand des internen Materials von J. Dokoupil von der Westböhmischen Universität in Pilsen bearbeitet.

² Diese ergänzen die auf nationaler Ebene festgelegten übergreifenden Entwicklungsbereiche oder -achsen.

³ Im Wesentlichen derselbe Begriff, der auch im Raumentwicklungsplan verwendet wird, ähnlich wie in der vorherigen Bemerkung.

Jihočeský kraj (JČK¹)

Pro první ze zkoumaných krajů máme k dispozici:

- Zásady územního rozvoje Jihočeského kraje (2011), poslední aktualizace (2019),
- Program rozvoje Jihočeského kraje 2014 – 2020 a
- Program rozvoje Jihočeského kraje na období 2021-2027.

Četná řešení Zásad územního rozvoje reagují na polohu Jihočeského kraje v rámci Česka, na návaznosti na území sousedních států Německa a Rakouska. Pro rozvojové oblasti nadmístního významu² jsou stanoveny zásady podpory dopravního napojení oblastí díky mezinárodním (i vnitrostátním) silničním i železničním tahům na Bavorsko a Rakousko.

Hlavní specifickou oblastí³ kraje je Šumava, u které se jedná vzhledem ke specifickým podmínkám tohoto příhraničního území o vytvoření podmínek pro zkvalitnění přeshraničních vazeb, a to zejména v oblasti turistického a cestovního ruchu, vytvoření dostatečně husté sítě hraničních přechodů, ale také např. umožnění propojení rekreačních středisek. Pro ostatní specifické oblasti nacházející se v příhraničních oblastech jde o podporu, zlepšení prostupnosti území a posílení přeshraničních vazeb zejména v oblasti turistického ruchu vytvořením podmínek pro doplnění sítě turistických hraničních přechodů, u oblastí nacházejících se na hranicích kraje jde o koordinaci rozvojových záměrů (příkladem může být rozšíření hospodářského parku Českých Velenic s vazbami na sousední rakouské město Gmünd nebo rozšíření plochy Klápa-Hraničnik se stávajícím lyžařským areálem Hochficht). Obdobně se to týká i nadregionálních a regionálních biokoridorů.

Program rozvoje Jihočeského kraje 2014-2020 deklaruje mj. poměrně vysoký turistický zájem o tento region doprovázený pestrou národnostní strukturou návštěvníků, či dobré přeshraniční vztahy se sousedními regiony. Příhraniční oblasti se však vyznačují nižší dostupností pracovních příležitostí, nižší daňovou výťažností obcí, omezenými možnostmi pro malé a střední podnikání, zhoršováním dopravní dostupnosti, horší dostupností veřejných služeb vč. rušení pošt, škol, obchodů apod. Za významný lze proto považovat např. rozvoj spolupráce v oblasti služeb zdravotnické

péče v hraničních částech kraje, a to vč. spolupráce s partnerskými složkami z příhraničních oblastí Rakouska (a Bavorska).

V oblasti vědy, výzkumu a inovací je nezbytné rozvíjet – vedle nadregionální a nadnárodní – také přeshraniční spolupráci a výměnu informací (zejména spolupráce v rozvojových osách směrem na Linec a Pasov). Právě terciární vzdělávání je významným nástrojem pro rozvoj přeshraniční spolupráce. V kraji existuje společný přeshraniční obor realizovaný Jihočeskou univerzitou a Johannes Kepler Univerzitát v rakouském Linci.

Důležitým faktorem pracovního trhu jihočeského regionu je v současných podmínkách a dalším plánovaném rozvoji společného evropského prostoru přeshraniční mobilita. Vzhledem k příhraniční poloze se jako vhodné opatření jeví sledování vývoje potřeb trhu práce v sousedních zemích. Přeshraniční pracovní migrace může v případě globálních změn na trhu práce být příležitostí místních obyvatel, stejně tak však i ohrožením regionální ekonomiky.

Celé území JČK je v kontextu evropského prostoru venkovským prostorem, proto ho lze považovat za znevýhodněné území. Důležitá je tak otázka koordinace dalšího rozvoje regionu jako celku nebo jeho dílčích částí. Zde se uplatňuje rovněž přeshraniční spolupráce (na úrovni obecní, mikroregionální, euroregionální či nově na úrovni Evropského regionu Dunaj-Vltava), která je pro jihočeský region dlouhodobě oblastí s rozvojovým potenciálem.

Přeshraniční spolupráce a její rozvoj patří vzhledem k poloze regionu mezi dlouhodobé rozvojové cíle Jihočeského kraje a subjektů veřejného i soukromého charakteru, a to zejména v příhraničních oblastech. Společným cílem subjektů zapojených do přeshraniční spolupráce je podpora integrovaného regionálního rozvoje území tvořeného regiony nacházejícími se podél státních hranic. Rozvoj „organizované formy“ přeshraniční spolupráce probíhá na území Euroregionu Silva Nortica (jižní Čechy, Waldviertel) a Euroregionu Šumava (jižní Čechy, Mühlviertel, Bavorský les).

Velmi významná je rovněž spolupráce v rámci nově vzniklého Evropského regionu Dunaj-Vltava (ERDV).

¹ Jihočeský kraj je zpracován s využitím interního materiálu, jehož autorem je J. Dokoupil ze Západočeské univerzity v Plzni.

² Tyto doplňují nadřazené rozvojové oblasti, případně osy, definované na celostátní úrovni.

³ V podstatě shodný termín používaný v PÚR, obdobně jako předchozí poznámka.

Geschäften usw. geprägt. Der Ausbau der Zusammenarbeit im Bereich der Gesundheitsdienste in den Grenzgebieten der Region, einschließlich der Zusammenarbeit mit Partnerorganisationen aus den Grenzgebieten Österreichs (und Bayerns), kann daher als wichtig angesehen werden.

Im Bereich Wissenschaft, Forschung und Innovation ist es notwendig - neben der überregionalen und internationalen auch die grenzüberschreitende Zusammenarbeit und den Informationsaustausch auszubauen (insbesondere die Zusammenarbeit in den Entwicklungssachsen Richtung Linz und Passau). Und gerade die tertiäre Bildung ist ein wichtiges Instrument für die Entwicklung der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit. In der Region gibt es einen gemeinsamen grenzüberschreitenden Studiengang, der von der Südböhmischen Universität und der Johannes-Kepler-Universität in Linz, Österreich, umgesetzt wird.

Grenzüberschreitende Mobilität ist ein wichtiger Faktor auf dem Arbeitsmarkt der südböhmischen Region unter den gegenwärtigen Bedingungen und in der weiteren geplanten Entwicklung des gemeinsamen europäischen Raums. Angesichts der Grenzlage scheint die Beobachtung der Entwicklung der Bedürfnisse des Arbeitsmarkts in den Nachbarländern eine geeignete Maßnahme zu sein. Im Falle globaler Arbeitsmarktveränderungen kann die grenzüberschreitende Arbeitsmigration eine Chance für die lokale Bevölkerung, aber auch eine Gefahr für die regionale Wirtschaft darstellen.

Das gesamte Gebiet der Südböhmischen Region ist im Kontext des europäischen Raums ein ländliches Gebiet und kann daher als benachteiligtes Gebiet betrachtet werden. Daher ist die Frage der Koordinierung der weiteren Entwicklung der Region als Ganzes oder in ihren Teilen wichtig. Die grenzüberschreitende Zusammenarbeit (auf kommunaler, mikroregionaler, euroregionaler oder neuerdings auch auf der Ebene der europäischen Donau-Moldau-Region), die seit langem ein Entwicklungspotenzial für die Südböhmische Region darstellt, findet auch hier Anwendung.

Aufgrund der Lage der Region gehören die grenzüberschreitende Zusammenarbeit und ihre Entwicklung zu den langfristigen Entwicklungszielen des Kreises Südböhmen und der öffentlichen und privaten Einrichtungen, insbesondere in den Grenzgebieten. Das gemeinsame Ziel der an der grenzüberschreitenden

Zusammenarbeit beteiligten Einrichtungen ist die Unterstützung der integrierten regionalen Entwicklung des Gebiets, das aus Regionen besteht, die entlang der Staatsgrenzen liegen. Die Entwicklung der „organisierten Form“ der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit findet in der Euroregion Silva Nortica (Südböhmen, Waldviertel) und der Euroregion Böhmerwald (Südböhmen, Mühlviertel, Bayerischer Wald) statt.

Auch die Zusammenarbeit innerhalb der neu gegründeten Europaregion Donau-Moldau (EDM) ist sehr wichtig. Diese besteht aus sieben benachbarten Regionen (Kreis Südböhmen, Kreis Pilsen, Kreis Vysočina, Niederbayern, Oberbayern, Altötting, Oberpfalz, Nieder- und Oberösterreich) mit rund sechs Millionen Einwohnern. Das Ziel ist, die nachbarschaftlichen Beziehungen, die grenzüberschreitende Zusammenarbeit in den Bereichen Wirtschaft, Forschung, Bildung, Tourismus, den gegenseitigen Nutzen auf dem Arbeitsmarkt und vor allem die gemeinsame Vorgehensweise in der Europäischen Union, zu verbessern. Eines der wichtigsten Ziele im Bereich der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit und der Verbindungen ist die Verbesserung der Verkehrsdurchlässigkeit der Grenze und der Vernetzung zu den umliegenden Regionen. In diesem Bereich müssen neben der zentralen Verkehrsinfrastruktur folgende Teilaspekte behandelt werden: Bau von Umgehungsstraßen an den grenznahen Verkehrswegen, einschließlich der Verbesserung der Qualität dieser Straßen, Umstufung einiger Grenzübergänge von touristischen Übergängen zu Straßengrenzübergängen, Unterstützung des Baus und der Markierung von Rad- und Wanderwegen im Grenzgebiet oder Aufrechterhaltung und Verbesserung der Verkehrsdienste an diesen Standorten.

Im aktuellen Dokument zur Regionalpolitik (2021-2027) wird dieses Thema im Zusammenhang mit dem abgelegenen ländlichen Gebiet erwähnt, konkret handelt es sich um das ganze Grenzgebiet des Kreises, nicht nur entlang der Staatsgrenze, sondern auch an der Grenze zu den benachbarten Kreisen Tschechiens. In der SWOT-Analyse wird die strategische Lage des Kreises im Hinblick auf den Transitverkehr innerhalb der Nord-Süd- und West-Ost-Route als starke Seite der Region genannt, während die nicht fertiggestellten Hochleistungsstraßen mit anderen Regionen Tschechiens und den Nachbarländern (Autobahnen D3 und D4) oder die erheblichen internen Disparitäten zwischen den zentralen und den Grenzgebieten der Region als

Ten je tvořen osmi sousedními regiony (Jihočeský kraj, Plzeňský kraj, Kraj Vysočina, Dolní Bavorsko, hornobavorský okres Altötting, Horní Falc, Dolní a Horní Rakousy) s cca šesti miliony obyvateli. Jeho cílem je zlepšení sousedských vztahů, přeshraniční spolupráce v oblastech hospodářství, výzkumu, vzdělávání, turismu, vzájemný prospěch na pracovním trhu a zejména společný postup v rámci celé Evropské unie. Jedním z důležitých cílů v oblasti přeshraniční spolupráce a vazeb je zlepšení dopravní dostupnosti hranic, propojení na okolní regiony. V této oblasti je kromě nadřazené dopravní infrastruktury potřeba řešit např. i následující dílčí otázky: budování obchvatů na příhraničních komunikacích včetně zlepšování kvality těchto komunikací, změna klasifikací některých hraničních přechodů z přechodů na turistických stezkách na silniční hraniční přechody, podpora výstavby a značení cyklistických tras a stezek v příhraniční oblasti nebo zachování a zlepšení dopravní obslužnosti v těchto lokalitách.

Aktuální dokument regionální politiky (2021-2027) zmiňuje předmětnou problematiku v souvislosti s odlehlym venkovem, konkrétně se jedná o prakticky celou příhraniční oblast kraje, a to nejen při státní hranici, ale také při hranicích se sousedními kraji Česka. SWOT analýza jmenuje jako silnou stránku kraje strategickou polohu regionu z pohledu tranzitní dopravy v rámci severojižního a západovýchodního evropského tahu, jako slabou stránku zejm. nedokončené kapacitní dopravní propojení s ostatními regiony Česka a okolními státy (dálnice D3 a D4), či významné vnitřní disparity mezi centrálními a příhraničními oblastmi kraje. Hrozbami kraje jsou např. odchod pedagogických pracovníků do zahraničí (Německo, Rakousko) a nerealizace modernizovaného mezinárodního propojení České Budějovice – Linz. V oblasti environmentální udržitelnosti a ochrany životního prostředí se hovoří o efektivním využívání veškerých zdrojů a minimalizaci negativních dopadů lidské činnosti na životní prostředí, včetně dopadů přesahujících hranice státu. Ve využití přírodního a kulturního dědictví kraje k rozvoji cestovního ruchu stanovuje dokument jako silnou stránku geografickou blízkost k sousedním státům – Německo a Rakousko, jako příležitost rozvoj přeshraniční spolupráce včetně koordinace cestovního ruchu a obnovy historických spojení a cest a jako hrozbu nárůst přímé konkurence jiných českých či zahraničních turistických destinací (např. „sběr návštěvníků příhraničních oblastí do ubytovacích zařízení v sousedních zemích“, růst kvality služeb cestovního ruchu v konkurenčních regionech).

Kraj Vysočina

Strategie rozvoje Kraje Vysočina 2015 – 2020 (2018) se, přestože nemá přímou státní hranici s Rakouskem, věnuje nejprve ve SWOT analýze, kde mezi silnými stránkami je jmenováno zapojení do mezinárodních nadnárodních seskupení (např. Evropský region Dunaj-Vltava). Na zjištění následně reagují adekvátní opatření, problematiku periferií, ať vnitřních (zpravidla na krajských hranicích) či vnějších (při státních hranicích), tam ovšem nenajdeme. Za výjimku tak lze považovat „Mezinárodní aktivity a mezinárodní spolupráci“, kde se konstatuje uzavření dohod s pěti partnerskými regiony vč. Dolních Rakous (chronologicky jako první od roku 2002), ale také nevyváženost spolupráce a rezervy v oblastech životního prostředí, zemědělství, cestovního ruchu a hospodářství.

V působnosti územního plánování analyzujeme *Zásady územního rozvoje Kraje Vysočina* (2019, v úplném znění po aktualizaci č. 6). Příslušná problematika se objevuje v jedné z pěti specifických oblastí krajského významu: u Jemnicka v kontextu přeshraniční spolupráce s Rakouskem se věnovat silnici II/410 Jemnice – Raabs an der Thaya.

Zpracování strategického dokumentu pro nové programové období předcházelo sestavení *Profilu Kraje Vysočina* (2020). Obsáhlý materiál již na úvod konstatuje centrální polohu v rámci Česka, sousedství se čtyřmi kraji a naopak vnitrozemský charakter s absencí státní hranice. V kontrastu na makroregionální úrovni se jedná o exponovanou polohu, alokaci na středoevropské urbanizované ose (Berlín – Praha – Vídeň/Bratislava – Budapešť), na národní úrovni mezi pražskou a brněnskou aglomerací – se spojením prostřednictvím dálnice i železnice, taktéž s přímým napojením přes Znojmo na Vídeň. K dopravě patří rovněž cyklistická doprava, ta je reprezentována dálkovou trasou č. 26 Jihlava-Třebíč-Raabs. Pro cestovní ruch je podstatné, že na území kraje je k dispozici hustá síť cykloturistických tras: téměř 2,5 tis. km vč. trasy mezinárodního významu Euro Velo 4.

Aktuální dokument *Strategie rozvoje Kraje Vysočina 2021-2027* (2020) uvádí ve SWOT analýze mezi příležitostmi dotační možnosti EU podporující zahraniční spolupráci, mezi ohroženími pak odchod kvalifikovaného zdravotnického personálu (do soukromých subjektů, fakultních nemocnic nebo) do zahraničí.

Schwäche bezeichnet werden. Zu den Bedrohungen für die Region gehören beispielsweise die Abwanderung von pädagogischen Fachkräften ins Ausland (Deutschland, Österreich) und die fehlende Umsetzung der modernisierten internationalen Verbindung zwischen České Budějovice und Linz. Im Bereich der ökologischen Nachhaltigkeit und des Umweltschutzes spricht man von der effizienten Nutzung aller Ressourcen und der Minimierung der negativen Auswirkungen menschlicher Aktivitäten auf die Umwelt, einschließlich der Auswirkungen über nationale Grenzen hinweg. Bei der Nutzung des natürlichen und kulturellen Erbes der Region für die touristische Entwicklung werden in dem Dokument als Stärke die geografische Nähe zu den Nachbarländern genannt – Deutschland und Österreich, die Entwicklung der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit einschließlich der Koordinierung des Tourismus und der Wiederherstellung historischer Verbindungen und Routen. Als Bedrohung sieht man die Zunahme der direkten Konkurrenz durch andere tschechische oder ausländische Reiseziele (z. B. „die Abwanderung von Besuchern aus den Grenzgebieten in Unterkunftseinrichtungen in den Nachbarländern“, die Zunahme der Qualität der touristischen Dienstleistungen in konkurrierenden Regionen) genannt.

Kreis Vysočina

Die *Entwicklungsstrategie des Kreises Vysočina 2015-2020* (2018), obwohl dieser keine direkte Staatsgrenze zu Österreich hat, widmet sich zunächst auf die SWOT-Analyse, wobei zu den Stärken die Einbindung in internationale transnationale Gruppierungen (z. B. die Europäische Donau-Moldau-Region) gehört. Als Reaktion auf die Ergebnisse werden geeignete Maßnahmen ergriffen, aber die Frage der Peripherie, sei es intern (in der Regel an regionalen Grenzen) oder extern (an Staatsgrenzen), findet sich dort nicht. Eine Ausnahme bildet die Rubrik „Internationale Aktivitäten und internationale Zusammenarbeit“, in der der Abschluss von Abkommen mit fünf Partnerregionen, einschl. Niederösterreich (chronologisch das erste seit 2002), aber auch das Ungleichgewicht der Kooperationen und Reserven in den Bereichen Umwelt, Landwirtschaft, Tourismus und Wirtschaft, festgehalten wird.

Im Rahmen der Raumplanung analysieren wir die *Grundsätze der Raumentwicklung des Kreises Vysočina* (2019, in der vollständigen Fassung nach der Aktualisierung Nr. 6). Das betreffende Thema erscheint in einem der fünf spezifischen Gebiete von regionaler

Bedeutung: im Fall von Jemnice und Umgebung im Rahmen der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit mit Österreich, sich der Straße II/410 Jemnice - Raabs an der Thaya zu widmen.

Der Ausarbeitung des strategischen Dokuments für die neue Programmperiode ging die Ausarbeitung des *Profils des Kreises Vysočina* (2020) voraus. Das umfangreiche Material weist bereits zu Beginn auf die zentrale Lage innerhalb Tschechiens, die Nachbarschaft mit vier Regionen und andererseits auf den Binnenlandcharakter ohne Kontakt zur Staatsgrenze. Auf makroregionaler Ebene kann man von einer exponierten Lage sprechen an der mitteleuropäischen Städteachse (Berlin - Prag - Wien/Bratislava - Budapest), auf nationaler Ebene zwischen den Ballungsräumen Prag und Brunn - mit Anbindung mittels Autobahn und Bahn, auch mit direkter Verbindung über Znojmo nach Wien. Zum Verkehr gehört auch der Radverkehr, der durch die Fernstrecke Nr. 26 Jihlava-Třebíč-Raabs vertreten ist. Für den Tourismus ist es wichtig, dass die Region über ein dichtes Netz von Radwegen verfügt: fast 2,5 Tausend Kilometer, darunter die Euro-Velo-4-Route von internationaler Bedeutung.

Im aktuellen Dokument der *Entwicklungsstrategie des Kreises Vysočina 2021-2027* (2020) werden in der SWOT-Analyse unter den Chancen die Möglichkeiten der EU-Förderung zur Unterstützung der internationalen Zusammenarbeit und unter den Bedrohungen die Abwanderung von qualifiziertem medizinischem Personal (in private Einrichtungen, universitäre Kliniken) ins Ausland genannt.

Kreis Südmähren

Im *Entwicklungsprogramm des Kreises Südmähren 2018-2021* (2018) wird im Abschnitt Profil des Kreises die Lage der Region im nationalen bzw. internationalen territorialen (administrativen) Kontext angegeben: es handelt sich um eine Grenzregion, die an das österreichische Bundesland Niederösterreich und die slowakischen Kreise Trnava und Trenčín grenzt und innerhalb des Staates fünf höhere territoriale Selbstverwaltungseinheiten umfasst. Im Hinblick auf die von uns behandelte Problematik halten wir die Existenz des integrierten Verkehrssystems des Kreises Südmähren (IDS JMK) für wesentlich, das nicht nur das gesamte Gebiet der Region abdeckt, sondern sich auch auf die umliegenden Regionen und das österreichische Grenzgebiet erstreckt. In Bezug auf die Verkehrsanbindung

Jihomoravský kraj (JMK)

Program rozvoje Jihomoravského kraje 2018-2021 (2018) v části Profil kraje uvádí zasazení kraje do národního resp. mezinárodního územního (správního) kontextu: jedná se o příhraniční region sousedící s rakouskou spolkovou zemí Niederösterreich a slovenskými kraji Trnavským a Trenčianským, uvnitř státu pak s pěti vyššími územně samosprávnými jednotkami. Vzhledem k řešené problematice považujeme za podstatné existenci integrovaného dopravního systému Jihomoravského kraje (IDS JMK), pokrývajícího nejen celé území kraje, ale zasahuje do okolních krajů i rakouského příhraničí. Z hlediska dopravní dostupnosti patří kraj, zejm. díky Brnu jako druhém nejvýznamnějším dopravním uzlu v Česku, k nejlépe zajištěným regionům. Krajem procházejí dopravní sítě nadregionálního významu (celostátního, středoevropského), mj. tři trasy transevropské dopravní sítě TEN-T (s. 63). Konstatována je absence dálničního propojení na Vídeň prostřednictvím D52. V železniční dopravě JMK leží na křižovatce Baltsko-jadranského koridoru s Východním a Východostředomořským koridorem z revidované politiky TEN-T.

Z pohledu mezinárodního cestovního ruchu je vyzdvížena cykloturistika, jmenovitě Euro Velo 4, 9, a 13, Moravsko-slezská dálková trasa, Greenways, Jantarová stezka, cyklotrasa Brno-Vídeň. V podkapitole Cestovní ruch se zdůrazňuje zachovalá příroda Národního parku Podyjí, podmíněná mj. hraničním pásmem před rokem 1989, jakož i návaznost na již vyhlášený NP Thayatal na rakouské straně. Jako negativum lze vnímat špatnou jazykovou vybavenost pracovníků v cestovním ruchu, zejména německým jazykem.

Ve zdravotnictví lze jednoznačně pozitivně lze hodnotit systém umožňující přeshraniční spolupráci v oblasti Zdravotnické záchranné služby mezi Jihomoravským krajem a spolkovou zemí Dolní Rakousy.

V podkapitole Správa území se vyzdvihuje v rámci územní spolupráce důležitost přeshraniční spolupráce, a to jak na regionální úrovni (se sousedními kraji), tak na lokální úrovni (vč. spolupráce s partnery na druhé straně /státní/ hranice). Těžít z toho mohou zejm. odlehle (periferní) části kraje, např. jedná-li se o projekty generující pracovní místa.

Jednou z aktivit dokumentu je Rozvoj přeshraniční spolupráce, spočívající – jako součást řešení okra-

⁴ Rozuměj též příhraničních.

jových regionů – v komunikaci s okolními regiony, vytipování témat spolupráce na krajské i lokální úrovni, podpora spolupráce lokálních aktérů. Jejím cílem je posílit vazby JMK na slovenské a rakouské regiony i na okolní kraje, mj. se zmiňuje oblast dopravy (KORDIS provozuje několik přeshraničních linek, jedna z nich je dotována rakouskou stranou). Zapojení kraje spočívá v realizaci společných projektů, předávání zkušeností a iniciací spolupráce subjektů v blízkosti hranice. Uvedeny jsou rovněž indikátory výstupů (počet projektů přeshraniční spolupráce v kraji, počet uskutečněných akcí kraje ve spolupráci se zahraničním partnerem) a zdroje financování (rozpočet kraje, rozpočty obcí, fondy EU (Interreg V-A Rakousko-Česká republika a Interreg V-A Slovensko-Česká republika), přičemž tato priorita je označena jako vysoká.

V současnosti platným základním koncepčním dokumentem je *Strategie rozvoje Jihomoravského kraje 2021+* (2019). Přeshraniční aspekty se objevují poprvé (a tradičně) při řešení dopravy a dopravní infrastruktury: dostavba D52 v úseku z Pohořelic přes Mikulov ke státní hranici s Rakouskem (jako součásti TEN-T). Oproti předchozímu dokumentu (období) je detailněji popsána cyklistická doprava (s. 65):

- EV 9 (Baltic – Adriatic) 218 km mezi Olomouckým krajem a Rakouskem, a EV 13 (Iron Curtain Trail), procházející 136 km česko-rakouským pomezím z Jihočeského kraje směrem na východ;
- Greenways, dva úseky z trasy Krakov-Morava-Vídeň a Praha-Vídeň;
- Jantarová stezka, cyklotrasa Brno-Vídeň, na území kraje 93 km.

Již v předchozím dokumentu uváděný IDS JMK, vedle propojení všech 735 obcí kraje, obsluhuje 41 obcí z okolních krajů a 16 obcí v sousedních státech (9 AT, 7 SK).

V Odvětvové analýze se „přeshraniční“ problematika nevyskytuje příliš často. V cestovním ruchu byl nejvyšší přírůstek hostů ze zahraničí (mezi léty 2013 a 2018) u hostů ze Slovenska (+ 55 tis., 44 %), s dalším sousedem Rakouskem podstatně méně (13 tis., 30 %). Prostřednictvím cílených marketingových aktivit by bylo možné navýšit tyto počty. Cestovní ruch, např. vinařský, může přispět obecně ke zlepšení hospodářské situace, zejm. pak v periferních⁴ oblastech Znojemska, Břeclavska a Hodonínska.

gehört der Kreis zu den am besten versorgten Regionen, vor allem durch Brünn als zweitwichtigsten Verkehrsknotenpunkt in Tschechien. Durch den Kreis Südmähren führen Verkehrsnetze von überregionaler Bedeutung (nationaler, mitteleuropäischer), darunter drei Strecken des transeuropäischen Verkehrsnetzes TEN-T (S. 63). Festgehalten wird das Fehlen einer Autobahnverbindung nach Wien über die D52. Beim Schienenverkehr liegt Südmähren am Schnittpunkt des Ostsee-Adriatischen Korridors und des Östlichen und Ostmediterranen Korridors der überarbeiteten TEN-Politik.

Im Hinblick auf den internationalen Tourismus wird der Radtourismus hervorgehoben, insbesondere die EuroVelo 4, 9 und 13, der Mährisch-schlesische Fernradweg, Greenways, der Bernsteinweg und der Radweg Brünn-Wien. Im Unterkapitel Tourismus wird der erhaltene Charakter der Natur des Nationalparks Podyjí hervorgehoben, der u.a. durch die Grenzzone vor 1989 bedingt ist, sowie die Kontinuität des zuvor erklärten Nationalparks Thayatal auf österreichischer Seite. Die mangelnden Sprachkenntnisse der Tourismusmitarbeiter, insbesondere der deutschen Sprache, können als negativ empfunden werden.

Im Gesundheitsbereich ist das System der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit im Bereich des Rettungsdienstes zwischen der Region Südmähren und dem Bundesland Niederösterreich eindeutig positiv zu bewerten.

Im Unterkapitel Territoriale Verwaltung wird die Bedeutung der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit im Rahmen der territorialen Zusammenarbeit sowohl auf regionaler Ebene (mit Nachbarkreisen) als auch auf lokaler Ebene (einschließlich der Zusammenarbeit mit Partnern auf der anderen Seite der /Staats-/ Grenze) hervorgehoben. Dies kann besonders abgelegenen (peripheren) Teilen des Kreises zugutekommen, z. B. wenn die Projekte Arbeitsplätze schaffen.

Eine der Aktivitäten des Dokuments ist die Entwicklung der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit, die – als Teil der Lösung für Randgebiete – darin besteht, mit den Nachbarregionen zu kommunizieren, Themen der Zusammenarbeit auf regionaler und lokaler Ebene zu identifizieren und die Zusammenarbeit der lokalen Akteure zu unterstützen. Ihr Ziel ist es, die Verbindungen zwischen dem Kreis Südmähren und den slowakischen

und österreichischen Regionen sowie den Nachbarregionen zu stärken, wobei unter anderem der Bereich Verkehr genannt wird (KORDIS betreibt mehrere grenzüberschreitende Linien, von denen eine von österreichischer Seite gefördert wird). Die Beteiligung des Kreises besteht in der Umsetzung gemeinsamer Projekte, dem Transfer von Erfahrungen und dem Initiieren von Kooperationen zwischen grenznahen Subjekten. Output-Indikatoren (Anzahl der grenzüberschreitenden Kooperationsprojekte in der Region, Anzahl der von dem Kreis in Zusammenarbeit mit einem ausländischen Partner realisierten Veranstaltungen) und Finanzierungsquellen (Budget des Kreises, Gemeindebudgets, EU-Fonds (Interreg V-A Österreich-Tschechische Republik und Interreg V-A Slowakei-Tschechische Republik)) werden ebenfalls angeführt, wobei diese Priorität wird als hoch eingestuft.

Das derzeit gültige konzeptionelle Grundlagendokument ist die **Entwicklungsstrategie des Kreises Südmähren 2021+ (2019)**. Grenzüberschreitende Aspekte tauchen zum ersten Mal (und traditionell) auf, wenn es um Verkehr und Verkehrsinfrastruktur geht: die Fertigstellung der D52 im Abschnitt von Pohořelice über Mikulov bis zur Staatsgrenze zu Österreich (als Teil des TEN-V). Im Vergleich zum vorherigen Dokument (Zeitraum) wird der Radverkehr ausführlicher beschrieben (S. 65):

- ▶ EV 9 (Ostsee – Adria), 218 km zwischen dem Kreis Olomouc und Österreich, und EV 13 (Iron Curtain Trail), der 136 km entlang der tschechisch-österreichischen Grenze aus dem Kreis Südböhmen nach Osten verläuft;
- ▶ Greenways, zwei Abschnitte der Route Krakau-Mähren-Wien und Prag-Wien;
- ▶ Bernsteinweg, Radweg Brünn-Wien, 93 km auf dem Gebiet des Landkreises;

Das bereits erwähnte IDS JMK verbindet nicht nur alle 735 Gemeinden des Kreises, sondern versorgt auch 41 Gemeinden der Nachbarkreise sowie 16 Gemeinden in den Nachbarstaaten (9 AT, 7 SK).

In der Bereichsanalyse kommen „grenzüberschreitende“ Themen nicht sehr häufig vor. Im Tourismus war der höchste Zuwachs an ausländischen Gästen (zwischen 2013 und 2018) bei Gästen aus der Slowakei (+ 55 Tsd., 44 %) zu verzeichnen, beim nächsten Nachbarn Österreich deutlich weniger (13 Tsd., 30 %). Durch gezielte Marketingmaßnahmen könnten diese Zahlen noch gesteigert werden. Der Tourismus, z.B. der Wein-

Z navazující SWOT analýzy, zpracované za správní obvody s pověřeným obecním úřadem (celkem 34), toto krajské hodnocení doplňujeme o mikroregionální úroveň vybranými zjištěními:

- Břeclav: S – dobrá dopravní dostupnost, O – posílení přeshraniční spolupráce;
- Hrušovany nad Jevišovkou: S – blízkost Rakouska (významně se podílí na zaměstnanosti);
- Mikulov: W – blízkost Rakouska / vyjížďka kvalifikované pracovní síly za prací, O – dostavba dálnice D52;
- Znojmo: S – blízkost Rakouska / přeshraniční spolupráce a investice;
- Židlochovice: S - dálnice D2 a D52;

Ve Shrnutí regionální analýzy založené na syntetickém hodnocení jsou definovány periferní části kraje na jihozápadě, jihovýchodě, východě a severu, tedy převážně při hranicích s Rakouskem (a Slovenskem). Ve variantním zpracování lze v pesimistické variantě očekávat odliv mladších produktivních osob do ekonomicky stabilnějších oblastí (kraje nebo Česka), případně do zahraničí (Rakouska) vč. vyjížďky za prací. Ve Strategické části dokumentu jsou z relevantních témat je zastoupena např.

- zkvalitnění dostupnosti zdravotních služeb v příhraničních oblastech vč. rozvoje přeshraniční spolupráce,
- rozvoj spolupráce s okolními regiony vč. přeshraniční a mezinárodní spolupráce při rozvíjení společných témat, jmenovitě Integrovaný záchraný systém.

1.3. MALÉ PROJEKTY PŘESHHRANIČNÍ SPOLUPRÁCE – ANALÝZA ZA OBDOBÍ 2014-2020 (2022)

„Projekty people-to-people pomáhají hojit rány minulosti.“ Domnívám se, že to není jen fráze, ale realita. Proto jsem si dovolil vypůjčit název příspěvku generálního sekretáře Asociace evropských hraničních regionů M. Guillerma Ramireze z obdobně zaměřené publikace, věnované však pohraničí česko-saskému resp. Euroregionu Elbe/Labe (Jeřábek a kol. 2017).

Z terénu získané poznatky poukazují na úlohu tzv. měkkých lokalizačních (subjektivních) faktorů, díky nim lze malé projekty vnímat jako prostředek k trvalému regionálnímu rozvoji. Vytvářejí totiž nezbytné rámcové podmínky k utváření funkčních sítí aktérů z obou stran hranice, výměně zkušeností a poznatků z oblastí vědy i praxe, hledání společných řešení konkrétních

problémů (AEBR INTERREG Task Force 2016). Projekty people-to-people jsou označeny jako motor současné a budoucí přeshraniční kooperace. Především pro občany se jedná o aktivitu, kterou „lze zažít“ resp. uchopitelnou v každodenním životě. Znamé heslo „Evropa občanů“ se právě zde, v pohraničních regionech, stává realitou.

Proto jsme se zaměřili na analýzu Fondu malých projektů Operačního programu Přeshraniční spolupráce Rakousko-Česká republika 2013-2020, jehož součástí je náš projekt. Záměrně se nevěnujeme tzv. velkým, často investičním projektům pro jejich jiný charakter. Dalším důvodem je územní rozsah, který u malých projektů, byť ne všech, lze snáze (bezproblémově) alokovat. Nikoliv ovšem podle místa realizace, ale postačí podle místa žadatele. Přitom zahrnujeme projekty jak samotné obce/města, tak subjektů se sídlem v nich. Vzhledem ke končícímu programovému období (2020, resp. s využitím pravidla +2 2022) máme k dispozici data za celé období. Využili jsme databáze získané projektem „Vnitřní a vnější periferie v regionálním rozvoji Česka – od genetické determinace k územní kohezi“ a soustředili se právě na územní dopad projektů do české části česko-rakouského pomezí. To jsme vymezili prostřednictvím správních obvodů obcí s rozšířenou působností, neboť dle hypotézy jsme očekávali, že právě sem bude podpora koncentrována.

Tabulka níže představuje jakýsi statistický přehled, založený na detailním výzkumu celého FMP, a to díky podkladům poskytnutým správci projektu na území jednotlivých krajů dotačního území. V příhraničním pásu bylo alokováno na bezmála 3,6 mil. EUR, přičemž příjemci se staly subjekty pouze v 50 obcích – tj. úspěšná byla řádově každá devátá obec (z celkového počtu 445 v Jihočeském kraji, Kraji Vysočina a Jihomoravském kraji). Ukazuje se také, a prostřednictvím mapových výstupů dále jest názorně ilustrováno, že podpora je do značné míry koncentrována v několika „ohniscích“, zatímco jiné, poměrně rozsáhlé oblasti vycházejí naprázdno. To se projevuje jak na úrovni mikroregionální (SO ORP), tak lokální resp. komunální jednotlivých obcí (měst). Někde se prosazuje každá pátá obec (např. Českokrumlovsko, Dačicko, Břeclavsko), či dokonce neaktivnější SO ORP Trhové Sviny, kde na podporu dosáhla každá třetí obec! Jinde je úspěšnost minimální, např. na Jindřichohradecku, ale také Moravskobudějovicku či Znojemsku jen každá zhruba dvacátá obec.

tourismus, kann zur Verbesserung der wirtschaftlichen Situation im Allgemeinen beitragen, insbesondere in den Randgebieten⁴ der Regionen Znojmo, Břeclav und Hodonín.

Aus der anschließenden SWOT-Analyse, die für Verwaltungsbezirke mit beauftragtem Gemeindeamt (insgesamt 34) erstellt wurde, ergänzen wir diese regionale Bewertung um die mikroregionale Ebene mit ausgewählten Feststellungen:

- ▶ Břeclav S - gute Verkehrsanbindung, O - Stärkung der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit;
- ▶ Hrušovany nad Jevišovkou: S - Nähe zu Österreich (trägt wesentlich zur Beschäftigung bei);
- ▶ Mikulov W - Nähe zu Österreich / Pendeln von qualifizierten Arbeitskräften, O - Fertigstellung der Autobahn D52;
- ▶ Znojmo: S - Nähe zu Österreich / grenzüberschreitende Zusammenarbeit und Investitionen;
- ▶ Židlochovice: S Autobahnen D2 und D52;

Die Zusammenfassung der regionalen Analyse auf Grundlage der synthetischen Bewertung definiert die Randgebiete des Kreises im Südwesten, Südosten, Osten und Norden, d. h. hauptsächlich an den Grenzen zu Österreich (und der Slowakei). In der pessimistischen Variante ist eine Abwanderung von jüngeren produktiven Personen in wirtschaftlich stabilere Gebiete (des Kreises oder Tschechiens) oder ins Ausland (Österreich), einschließlich Pendeln, zu erwarten. Im Strategischen Teil des Dokuments sind von den relevanten Themen z.B. folgende vertreten

- ▶ Verbesserung der Verfügbarkeit von Gesundheitsdiensten in Grenzgebieten, einschließlich Entwicklung der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit,
- ▶ Ausbau der Zusammenarbeit mit den Nachbarregionen, einschließlich der grenzüberschreitenden und internationalen Zusammenarbeit bei der Entwicklung gemeinsamer Themen, insbesondere des Integrierten Rettungssystems.

1.3. KLEINE GRENZÜBERSCHREITENDE KOOPERATIONSPROJEKTE – ANALYSE FÜR DEN ZEITRAUM 2013-2020(2022)

„People-to-People-Projekte helfen, die Wunden der Vergangenheit zu heilen“ Ich bin der Meinung, dass es nicht nur eine Phrase, sondern Realität ist. Daher habe ich mir erlaubt, den Titel des Beitrags des Generalsekretärs der Assoziation der Europäischer Grenzregionen,

M. Guillermo Ramirez, aus einer ähnlichen Publikation zu übernehmen, die allerdings der tschechisch-sächsischen Grenzregion oder der Euroregion Elbe/Labe gewidmet ist (Jeřábek et al. 2017).

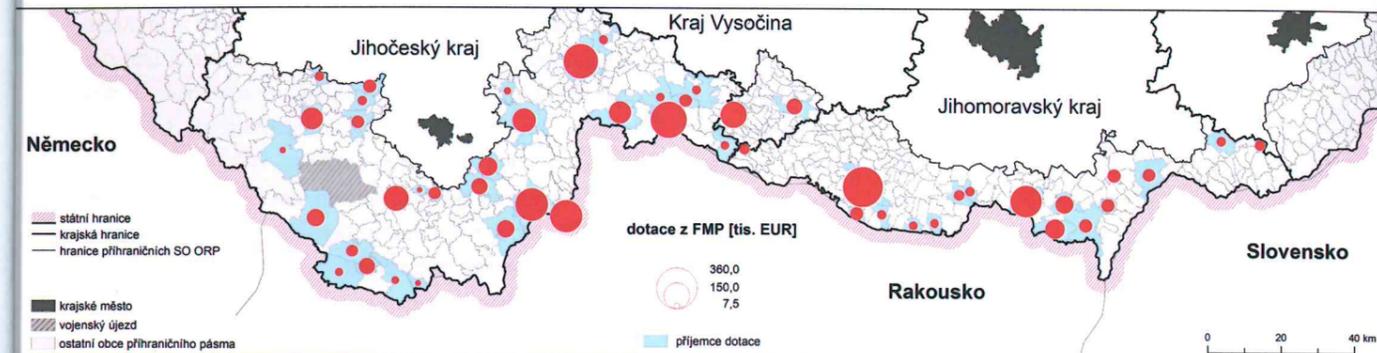
Erkenntnisse aus der Praxis weisen auf die Rolle sogenannter weicher (subjektiver) Lokalisierungsfaktoren hin, die es ermöglichen, kleine Projekte als Mittel zur nachhaltigen Regionalentwicklung zu betrachten. Sie schaffen die notwendigen Rahmenbedingungen für die Bildung von funktionalen Netzwerken von Akteuren beiderseits der Grenze, den Austausch von Erfahrungen und Wissen im Bereich der Wissenschaft und Praxis sowie die Suche nach gemeinsamen Lösungen für spezifische Probleme (AGEG INTERREG Task Force 2016). People-to-People-Projekte werden als treibende Kraft für die derzeitige und künftige grenzüberschreitende Zusammenarbeit angesehen. Vor allem für die Bürgerinnen und Bürger ist es eine Tätigkeit, die im Alltag „erlebt werden kann“ oder greifbar ist. Der bekannte Slogan „Europa der Bürger“ wird gerade hier, in den Grenzregionen, zur Realität.

Deshalb haben wir uns auf die Analyse des Kleinprojektfonds des Operationellen Programms Grenzüberschreitende Zusammenarbeit Österreich-Tschechische Republik 2013-2020 orientiert, zu dem auch unser Projekt gehört. Wir konzentrieren uns bewusst nicht auf die so genannten großen Projekte, oft Investitionsprojekte, weil sie anders geartet sind. Ein weiterer Grund ist der territoriale Wirkungsbereich, der sich bei kleinen Projekten leichter (wenn auch nicht immer) zuordnen lässt. Allerdings nicht nach dem Ort der Durchführung, sondern nach dem Sitz des Antragstellers. Dabei berücksichtigen wir sowohl Projekte der Gemeinde/Stadt selbst als auch der dort ansässigen Subjekte. Aufgrund des Endes der Programmperiode (2020 bzw. bei Anwendung der Regel +2 2022) liegen uns Daten für den gesamten Zeitraum vor. Wir haben die Datenbank des Projekts „Innere und äußere Peripherie in der Regionalentwicklung Tschechiens – von der genetischen Determinierung zum territorialen Zusammenhalt“ verwendet und uns auf die territorialen Auswirkungen von Projekten im tschechischen Teil des tschechisch-österreichischen Grenzgebiets konzentriert. Wir haben dies über die Verwaltungsbezirke der Gemeinden mit erweiterter Zuständigkeit definiert, weil wir gemäß der Hypothese erwartet haben, dass sich die Unterstützung dort konzentrieren würde.

Sestoupíme-li na nižší řádovostní (správní) úroveň, tabulka přináší informace o nejméně úspěšných obcích, a to jak v absolutních hodnotách, tak v relativním vyjádření – přepočtu na 1000 obyvatel. Premiány v obou pohledech identifikujeme na Znojemsku. V absolutní hodnotě prvenství Znojma nepřekvapí, jedná se o druhé populačně největší město Jihomoravského kraje a vůbec největší město příhraničního

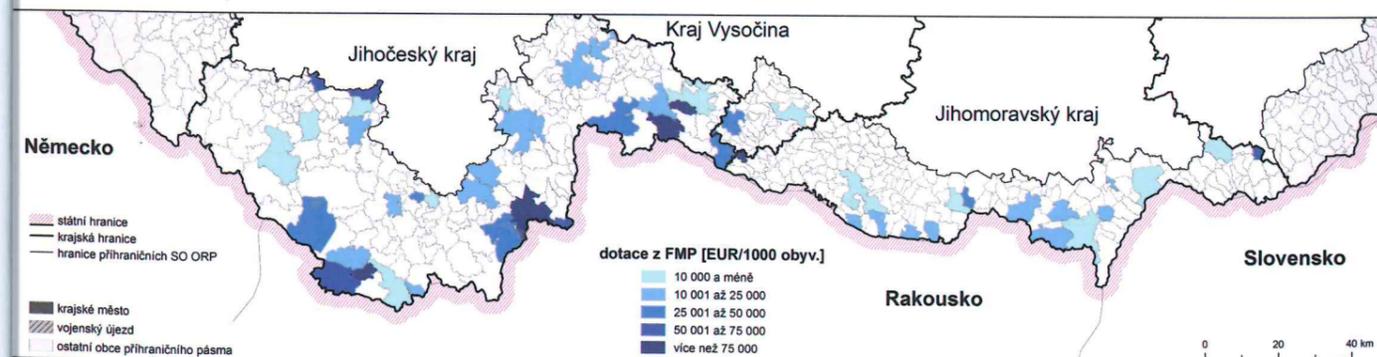
pásu. Příjemci dotace tak nejsou správní složky města, ale také četná sdružení, spolky, tělovýchovné a kulturní organizace pestrého spektra společenského života.

Prvenství Lubnice v relativním pohledu je determinováno minimální populační velikostí, nepochybně jedné z nejmenších obcí celého Česka.

▶ Abb. 1: Grenzüberschreitende CZ-AT-Projekte im Rahmen des FMP 2014-2020 nach Begünstigten (absolute Werte für Gemeinden im Grenzgebiet). Quelle: eigene Ausarbeitung - M. Jeřábek, P. Šimáček; Datenquellen: ArcČR@ 4.0 2021

■ Obr. 1: CZ-AT přeshraniční projekty z FMP 2014-2020 dle příjemce dotace (absolutní hodnoty za obce příhraničního pásu). Pramen: vlastní zpracování - M. Jeřábek, P. Šimáček; Zdroje dat: ArcČR@ 4.0 2021

▶ Abb. 2: Grenzüberschreitende CZ-AT-Projekte im Rahmen des FMP 2014-2020 nach Begünstigten (relativ/Intensität für Gemeinden im Grenzgebiet). Quelle: eigene Ausarbeitung - M. Jeřábek, P. Šimáček; Datenquellen: ArcČR@ 4.0 2021

■ Obr. 2: CZ-AT přeshraniční projekty z FMP 2014-2020 dle příjemce dotace (relativní/intenzitní vyjádření za obce příhraničního pásu). Pramen: vlastní zpracování - M. Jeřábek, P. Šimáček; Zdroje dat: ArcČR@ 4.0 2021

⁴ Verstanden werden Grenzgebiete

Die nachstehende Tabelle gibt einen gewissen statistischen Überblick, der auf einer detaillierten Untersuchung des gesamten KPF auf der Grundlage der von den Projektverwaltern in den einzelnen Regionen des Programmgebiets zur Verfügung gestellten Unterlagen beruht. Für die Grenzregion wurden fast 3,6 Millionen Euro bereitgestellt, wobei nur 50 Gemeinden zu Begünstigten wurden - d. h. etwa jede neunte Gemeinde war erfolgreich (von insgesamt 445 im Kreis Südböhmen, im Kreis Vysočina und im Kreis Südmähren). Die Karten-Outputs zeigen auch anschaulich, dass sich die Unterstützung weitgehend auf einige wenige „Hotspots“ konzentriert, während andere, relativ große Gebiete leer ausgehen. Dies gilt sowohl für die mikroregionale Ebene (SO ORP) als auch für die lokale oder kommunale Ebene der einzelnen Gemeinden (Städte). In einigen Orten setzt sich jede fünfte Gemeinde durch (z. B. die Regionen Český Krumlov, Dačice, Břeclav), oder sogar die aktivste SO ORP Trhové Sviny, wo jede dritte Gemeinde Unterstützung erhielt! Anderswo ist die Erfolgs-

quote minimal, z. B. in der Region Jindřichův Hradec, aber auch in den Regionen Moravské Budějovice und Znojmo, nur etwa jede zwanzigste Gemeinde.

Auf der unteren (administrativen) Ebene gibt die Tabelle Auskunft über die erfolgreichsten Gemeinden, sowohl in absoluten Zahlen als auch in relativen Zahlen - auf 1.000 Einwohner umgerechnet. In der Region Znojmo können wir in beiden Ansichten Präzilianen finden. Der erste Platz von Znojmo in absoluten Zahlen ist nicht überraschend, da es sich um die zweitgrößte Stadt in im Kreis Südmähren (gemessen an der Einwohnerzahl) und die größte Stadt im Grenzraum handelt. Förderungsempfänger sind nicht nur die Verwaltungseinheiten der Stadt, sondern auch zahlreiche Verbände, Vereine, Sport- und Kultureinrichtungen aus einem breiten Spektrum des gesellschaftlichen Lebens. Die relative Vorrangstellung von Lubnice wird durch die geringe Bevölkerungszahl bestimmt, es handelt sich zweifellos um eine der kleinsten Gemeinden in Tschechien.

TAB. 1. RÄUMLICHE DIFFERENZIERUNG DER ALLOKATION VON GRENZÜBERSCHREITENDER KLEINPROJEKTEN / ÚZEMNÍ DIFERENCIACE ALOKACE MALÝCH PŘESHRAŇIČNÍCH PROJEKTŮ

KREIS / SORP / Gemeinde / KRAJ / SO ORP / obec	ANZAHL DER GEMEINDEN / POČET OBCÍ			FÖRDERUN G ABS. / DOTACE ABS. (EUR)	BEWOHNER- ANZAHL / POČET OBYVATE L 2021	FÖRDERUNG - REL. / DOTACE REL. auf 1000 BEW. / NA 1000 OBYV
	Gesamt / celkem	Mit Projekten / S projekte m	Mit Projekten v % / s projekte m v %			
KREIS SÜDBÖHMEN / KRAJ JIHOČESKÝ						
ČESKÝ KRUMLOV	32	7	21,9			
Český Krumlov				140 821	12 981	10 848
Lipno nad Vltavou				60 000	667	89 955
DAČICE	23	5	21,7			
Slavonice				297 240	2 367	125 577
JINDŘICHŮV HRADEC	58	3	5,2			
Jindřichův Hradec				263 590	21 419	10 661
Nová Bystřice				111 324	3 299	33 745
KAPLICE	15	2	13,3			
Horní Dvořiště				8 364	460	18 183
Velešín				35 290	3 902	3 971
PRACHATICE	44	6	13,6			
Malovice				39 874	636	62 696
Prachatice				104 587	10 840	9 648
TRHOVÉ SVINY	14	4	28,6			
Nové Hrady				240 855	2 531	75 235
TŘEBOŇ	26	4	15,4			
České Velenice				234 000	3 575	56 128
KREIS HOCHLAND / KRAJ VYSOČINA						
MORAVSKÉ BUDĚJOVICE	47	2	4,3			
Jemnice				156 522	4 014	34 337
KREIS SÜDMÄHREN / KRAJ JIHMORAVSKÝ						
BŘECLAV	18	4	22,2			
Valtice				87 926	3 575	24 595
HODONÍN	18	2	11,1			
Starý Poddvorov				39 729	959	20 768
MIKULOV	17	2	11,8			
Jevišovka				19 989	688	29 054
Mikulov				222 437	7 455	20 372
VESELÍ NAD MORAVOU	22	2	9,1			
Blatnička				23 473	424	55 360
Veselí nad Moravou				19 865	10 889	1 824
ZNOJMO	111	7	6,3			
Lubnice				23 330	66	353 490
Znojmo				356 712	33 775	8 265
GRENZNAHE SO ORP / PŘÍHRANIČNÍ SO ORP						
	445	50	11,2	3 598 682	246 749	14 584

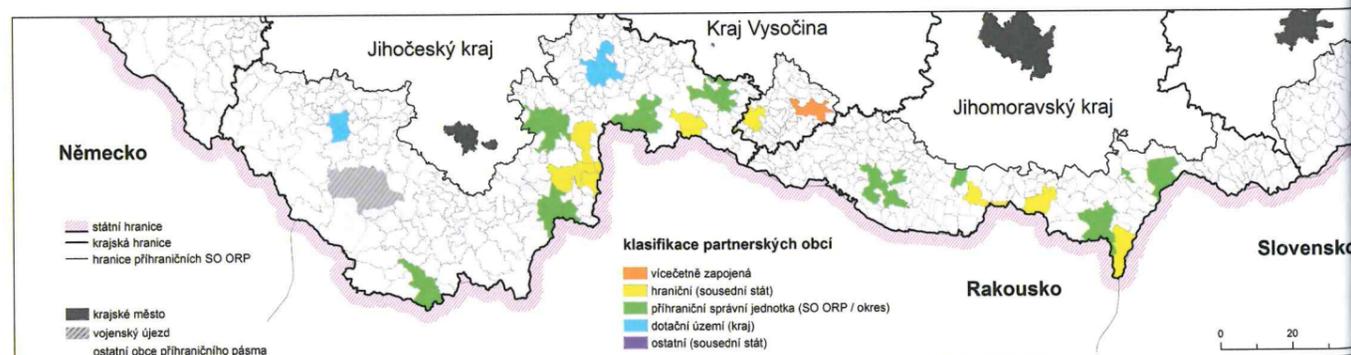
Quelle: eigene Untersuchung / Pramen: vlastní výzkum

1.4. PARTNERSCHAFTEN TSCHECHISCHER UND ÖSTERREICHISCHER STÄDTE/GEMEINDEN

Wir haben die Datenbank des tschechischen Städte- und Gemeindebundes genutzt, um die so genannten Städtepartnerschaften in der tschechisch-österreichischen Grenzregion zu beobachten, auch wenn wir wissen, dass die Situation nicht ganz aktuell ist. Wir sind der Meinung, dass dies eine verlässlichere Quelle ist/sein sollte als die mehr oder weniger laienhaft geöffnete wikipedia.org, die oft ohne jegliche Überprüfung der Richtigkeit verwendet wird. Die folgende Tabelle gibt einen grundlegenden Überblick. Es stellt sich heraus, dass Städte- (und Gemeinde-) Partnerschaften ziemlich einzigartig sind und nicht zur „normalen Tagesordnung“ der Kommunalverwaltung gehören. Wir gehen davon aus, dass die erklärte oder sogar institutionalisierte Zusammenarbeit keine Aktivität aufweisen muss, worauf wir uns in dem Projekt konzentriert haben. Andererseits gibt es einige Städte, für die Städtepartnerschaften ein intensives Thema zu sein scheinen. Auf tschechischer Seite demonstrieren mehrere Partner eine Stadt in jeder Region: Vyšší Brod in der Südböhmischen Region, Moravské Budějovice in der Region Vysočina und Brno in der Südmährischen Region. Auf österreichischer Seite handelt es sich auch um drei Kommunen, konkret Freistadt, Brand-Nagelberg und Laa an der Thaya.

Im Rahmen des TAČR-Projekts haben wir das Thema im Gürtel der Verwaltungsbezirke von Gemeinden mit erweiterter Zuständigkeit untersucht und eine Klassifizierung der Partnergemeinden entwickelt. Die folgende Karte veranschaulicht die Dominanz der Partnerschaft mit einer Gemeinde im Grenzgebiet von Nieder- oder Oberösterreich, so dass man von grenzüberschreitender Zusammenarbeit im engeren Sinne sprechen kann.

TAČR Program Éta

VYSOKÁ ŠKOLA FINANČNÍ A SPRÁVNÍ

MUNI MASARYKOVA UNIVERZITA

ZÁPADČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Univerzita Palacký v Olomouci

Abb. 3: Städte- und Gemeindeparschaften im tschechisch-österreichischen Grenzgebiet. Quelle: eigene Ausarbeitung – M. Jeřábek, P. Šimáček, Datenquellen: ArcČR® 4.0 2021

1.4. PARTNERSTVÍ ČESKÝCH A RAKOUSKÝCH MĚST/OBCÍ

Ke sledování tzv. town-twinningu v česko-rakouském pohraničí jsme využili databáze Svazu měst a obcí ČR, a to i s vědomím ne zcela aktuální situace. Jsme toho názoru, že se jedná/mělo by se jednat o hodnověrnější pramen než víceméně laická, bez jakékoliv kontroly správnosti často využívaná otevřená wikipedia.org. Základní přehled podává následující tabulka.

Ukazuje se, že partnerství měst (a obcí) je spíše aktivitou ojedinělou a není součástí „běžné agendy“ lokální samosprávy. Vycházíme přitom, že deklarovaná případně i institucionalizovaná spolupráce nemusí vykazovat jakoukoliv činnost, na což jsme se právě v řešeném projektu zaměřili. Na druhou stranu existují některá města, pro která je zřejmě town-twinning záležitostí intenzivní. Na české straně více partnerů dokládá po jednom městě v každém kraji: Vyšší Brod v kraji Jihočeském, Moravské Budějovice v Kraji Vysočina a Brno v kraji Jihomoravském. Obdobně vícečetné zastoupení lze pozorovat na rakouské straně, a to také třikrát: Freistadt, Brand-Nagelberg a Laa an der Thaya.

V rámci projektu TAČR jsme danou problematiku zkoumali v pásu příhraničních SO ORP, přičemž jsme vyvinuli i klasifikaci partnerských obcí. Následující mapa názorně ilustruje dominanci partnerství s obcí v příhraničním okrese Dolních či Horních Rakous, můžeme tedy hovořit o přeshraniční spolupráci v užším slova smyslu.

Obr. 3: Partnerství měst a obcí v česko-rakouském příhraničním pásu. Pramen: vlastní zpracování – M. Jeřábek, P. Šimáček, Zdroje dat: ArcČR® 4.0 2021

TAB. 2. STÄDTEPARTNERSCHAFTEN IM TSCHECHISCH-ÖSTERREICHISCHEN GRENZGEBIET (FÖRDERGEBIET) / TOWN-TWINNING V ČESKO-RAKOUSKÉM POHRANIČÍ (DOTAČNÍ ÚZEMÍ)

DORF/STADT IN TSCHECHIEN OBEC/MĚSTO V ČESKU	PARTNERGEMEINDE/-STADT IN ÖSTERREICH PARTNERSKÁ OBEC/MĚSTO V RAKOUSKU	
	NAME / NÁZEV	BEZIRK IM GRENZGEBIET / OKRES V PŘÍHRANIČÍ
REGION SÜDBÖHMEN (624 Gemeinden / 18/19 Partnerschaften = 3%)		
JIHOČESKÝ KRAJ (624 obcí / 18/19 partnerství = 3 %)		
České Budějovice	Linz	
Český Krumlov	Vöcklabruck	
Dačice	Gross-Siegharts	Waidhofen an der Thaya
Chlum u Třeboně	Litschau	
Jindřichův Hradec	Zwettl	
Kaplice	Freistadt	Freistadt
Kovářov	Leiben	
Milevsko	Unterweissenbach	
Nová Bystřice	Heidenreichstein	Gmünd
Nové Hradky	Weitra	
Novosedly nad Nežárkou	Leiben	
Prachatic	Mauthausen	
Rapšach	Brand-Nagelberg	Gmünd
Slavonice	Dobersberg	Waidhofen an der Thaya
Suchdol nad Lužnicí	Brand-Nagelberg	Gmünd
Tábor	Wels	
Vodňany	Wartberg ob der Aist	
Vyšší Brod	Bad Leonfelden	Urfahr-Umgebung
	Freistadt	Freistadt
REGION HOCHLAND (704 Gemeinden / 7/8 Partnerschaften = 1%)		
KRAJ VYSOČINA (704 obcí / 7/8 partnerství = 1 %)		
Jemnice	Raabs an der Thaya	
Kamenice nad Lipou	St. Georgen am Walde	
Moravské Budějovice	Kautzen	Waidhofen an der Thaya
	Pulkau	
Pelhřimov	Sankt Valentin	
Telč	Waidhofen an der Thaya	
Třebíč	Lilienfeld	
Ždírec nad Doubravou	Michelhausen	
REGION SÜDMÄHREN (762 Gemeinden / 18/19 Partnerschaften = 2,5%)		
JIHOMORAVSKÝ KRAJ (762 obcí / 18/19 partnerství = 2,5 %)		
Blansko	Mürzzuschlag	
Brno	St. Poelten	
	Wien	
Břeclav	Zwentendorf	
Břežany	Grossrussbach	Korneuburg
Hodonín	Zistersdorf	
Hrušovany nad Jevišovkou	Laa an der Thaya	
Kanice	Spillern	
Kyjov	Hollabrunn	Hollabrunn
Lanžhot	Rabensburg	
Mikulov	Laa an der Thaya	
Nový Pterov	Wildendurnbach	
Slavkov u Brna	Horn	Horn
Starý Poddvorov	Lasse	
Suchohrdly	Albendorf	Urfahr-Umgebung
Svatobořice-Mistřín	Laa an der Thaya	
Vrbovec	Pernersdorf u.a.	
Znojmo	Retz	
Židlochovice	Grosskrut	Mistelbach

Quelle: Verband der Städte und Gemeinden der Tschechischen Republik / Pramen: Svaz měst a obcí ČR

1.5. SCHLUSSFOLGERUNGEN

Die grenzüberschreitende Zusammenarbeit hat sich allmählich als Mittel, aber auch als Ausdruck der regionalen Entwicklung der Grenzregionen (und -orte) etabliert. In der tschechisch-österreichischen Grenzregion wurde sie im Vergleich zur tschechisch-deutschen Grenzregion viel später und „zaghaft“ durchgesetzt, u.a. als wichtiges Element der europäischen Integration und der Einbindung in den mitteleuropäischen Kontext. Zweifelsohne hatte, hat und wird die Europäische Union einen großen (positiven) Einfluss auf die lokalen Entwicklungen in Wirtschaft, Gesellschaft, Politik, aber auch in der Infrastruktur (z.B. Verkehr) haben. Mit ihren Initiativen, Förderprogrammen und konkreten Projekten hat sie dazu beigetragen, die Disparitäten zwischen den beiden Landesteilen zu verringern und die regionale (und lokale) Entwicklung zu vernetzen und zu koordinieren; weit mehr als die nationalen (oder im Fall von Tschechien sogar die regionalen oder provinziellen) Ressourcen, die in die Zuständigkeit von Ober- und Niederösterreich fallen.

Im Rahmen des Fördergebiets, das mit den Regionen Südböhmen, Vysočina und Südmähren identisch ist, haben wir uns auf die Analyse neuer und aktueller konzeptioneller und/oder strategischer Dokumente der Regionalpolitik und Raumplanung konzentriert. Die Problematik des Grenzgebiets und der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit gewinnt allmählich an Bedeutung. Die üblichen Bereiche (Themen) sind:

- ▶ Verkehr, in seiner Gesamtheit als allgemeine Entwicklungsvoraussetzung,
- ▶ die Umwelt und der Schutz von Natur und Landschaft als Zeichen einer positiven (nachhaltigen) Entwicklung,
- ▶ Rettungsdienste in einem komplexen, integrierten Konzept, im realen und potenziellen Einsatz,
- ▶ Tourismus, nicht nur für Erholung und aktives Leben, sondern auch und vor allem für gegenseitiges grenzüberschreitendes Wissen.

Weiter haben wir den Kleinprojektfonds analysiert, der nicht nur durch direkte finanzielle Unterstützung zur Entwicklung der Grenzregion beiträgt, sondern auch – was als ebenso wichtig angesehen werden kann – zur Bildung von grenzüberschreitenden Verbindungen zwischen verschiedenen Einheiten: zwischen lokalen Regierungen, einschließlich der von ihnen verwalteten Organisationen, Bildungseinrichtungen, Sport und Sportvereinen, gemeinnützigen Institutionen usw. Ihre Aktivitäten werden stark vom territorial relevanten Humankapital bestimmt, sowohl in quantitativer als auch insbesondere in qualitativer Hinsicht. Aus diesem Grund ist die Subventionsförderung sehr differenziert, wobei die erfolgreichen Einheiten (Regionen, Gemeinden) nicht immer (nur) die „Bedürftigsten“ sind, sondern eher die „Geschicktesten“. Die Unterschiede im Erfolg spiegeln sich also sowohl in dem horizontalen Gesichtspunkt – Konzentration in bestimmten Gebieten – als auch in der vertikalen Betrachtung – zum Beispiel in Abhängigkeit von der Bevölkerungsgröße – wider.

Der letzte Teil befasst sich mit der Frage der Partnerstädte (twin-towns), natürlich einschließlich der (bevölkerungsmäßig und nomenklaturmäßig kleineren) Gemeinden. Von allen Partnerschaftsbeziehungen haben wir nur die „unmittelbar“ grenzüberschreitenden ausgewählt, als eine Art Parameter für die Tätigkeit im internationalen Bereich. Wir haben festgestellt, dass zu den aktiven Gemeinden neben den Zentren des Landes (z.B. St. Pölten), der Region (Brünn), des Kreises (Znaim) oder der Gemeinde mit erweiterter Zuständigkeit (Mikulov) auch Gemeinden vom Typ I (Lanzhot) gehören. Wir sind davon überzeugt, dass diese Form der gegenseitigen Kenntnis, Beeinflussung und Interaktion dazu beitragen kann, die Position der betreffenden Gemeinden im territorialen Wettbewerb zu verbessern und gleichzeitig den Lebensstandard der lokalen Bevölkerung zu erhöhen.

Der Beitrag wurde mit der Unterstützung des Projektes „Innere und äußere Peripherie in der Regionalentwicklung Tschechiens – von der genetischen Determinierung zum territorialen Zusammenhalt“ (TA TchR Nr. TL03000527) gearbeitet.

1.5. SHRNUŤÍ

Přeshraniční spolupráce se postupně etablovala jako prostředek, ale i projev, regionálního rozvoje pohraničních regionů (a lokalit). V česko-rakouském pohraničí, oproti česko-německému o poznání později a „nesměle“, se prosadila mj. jako významný prvek evropské integrace a jeho zapojení do středoevropského kontextu. Nesporně zásadní (pozitivní) vliv na zdejší dění, a to v ekonomice, společnosti, politice, ale i např. v infrastruktuře (např. dopravní) měla, má a bude mít Evropská unie. Jejím prostřednictvím, příslušnými iniciativami, podpůrnými programy, konkrétními projekty přispívá jak ke snížení rozdílů mezi oběma národními částmi, tak k propojení a koordinaci regionálního (a lokálního) rozvoje; nesrovnatelně více než zdroje národní – v případě Česka třeba i krajské, či zemské – v gesci Horních a Dolních Rakous.

V rámci dotačního území, identického s krajem Jihočeským, Vysočina a Jihomoravským, jsme se soustředili na analýzu nedávných a současných koncepčních a/či strategických dokumentů regionální politiky a územního plánování. Problematika pohraničí a přeshraniční spolupráce se postupně prosazuje častěji, obvyklými obory (tématy) jsou:

- doprava, v celé šíři jako všeobecný rozvojový předpoklad,
- životní prostředí a ochrana přírody a krajiny, coby znak pozitivního (udržitelného) rozvoje,
- záchranné složky v komplexním, integrovaném pojetí, v reálném i potenciálním nasazení,
- cestovní ruch, sloužící nejen k rekreaci a aktivnímu životu, ale i/především ke vzájemnému přeshraničnímu poznání.

Dále jsme se věnovali analýze Fondu malých projektů, který přispívá k rozvoji pohraničí nejen přímou finanční podporou, ale také – což lze považovat za neméně důležité – k utváření přeshraničních vazeb mezi nejrůznějšími subjekty: územními samosprávami vč. jimi řízených organizací, školských zařízení, tělovýchovných a sportovních klubů, neziskových institucí apod. Jejich působení je přitom silně determinováno územně příslušným lidským kapitálem, a to jak z kvantitativního, tak zejména kvalitativního pohledu. Proto je dotační podpora poměrně výrazně diferencována, přičemž úspěšnými subjekty (regiony, obcemi) nejsou vždy (jen) ti „nejpotřebnější“, ale spíše ti „nejšikovnější“.

Rozdíly v úspěšnosti se tak projevují jak v horizontálním průmětu – koncentrace v určitých oblastech, tak vertikálním hledisku – v závislosti např. na populační velikosti.

Konečně poslední část se zabývá problematikou twin-towns, pochopitelně i (populačně menších a nomenklaturně nižších) obcí. Ze všech partnerských vztahů jsme zvolili pouze ty „bezprostředně“ přeshraniční, a to jako jakýsi parametr aktivity na mezinárodním poli. Zjistili jsme, že vedle center země (např. St. Pölten), kraje (Brno), okresu (Znojmo) či obce s rozšířenou působností (Mikulov) se mezi aktivní řadí i obce I. typu (Lanzhot). Jsme přesvědčeni, že právě tato forma vzájemného poznání, ovlivňování a působení může napomoci, resp. přispívá ke zlepšení postavení dotčených obcí v územní konkurenceschopnosti a zároveň přispívání ke zvýšení životní úrovně zdejšího obyvatelstva.

Příspěvek byl zpracován s podporou projektu „Vnitřní a vnější periferie v regionálním rozvoji Česka – od genetické determinace k územní kohezi“ (TA ČR č. TL03000527).